

7. Правила адвокатської етики. Схвалені Вищою кваліфікаційною комісією адвокатури при Кабінеті Міністрів України 1 жовтня 1999 року. Протокол від 1–2 жовтня 1999 р. № 6/VI // Юридичний вісник України. – 1999. – № 46. – 18–24 листопада.

8. Сливка С. С. Юридична деонтологія: навчальний посібник / С. С. Сливка. – К.: Атіка, 2008. – 296 с.

9. Юридична психологія: навчальний посібник / В. В. Бедь; Нац. академія внутрішніх справ України. – К.: Каравела; Львів: Новий Світ-2000, 2002. – 375 с.

10. Юридична психологія: підручник для студ. вуз.; Нац. акад. внутр. справ України; ред. Я. Ю. Кондратьєв. – К.: Ін Юре, 2000. – 351 с.

Маршалок С. И. Психологические особенности профессиональной деятельности специалистов юридической сферы

Рассматриваются психологические особенности деятельности юриста, определена система личностных качеств юриста, что обуславливают эффективность профессиональной деятельности. Рассмотрены компоненты личности юриста, совокупность которых направлена на совершенствование профессиональной деятельности.

Ключевые слова: профессионально значимыми качества, профессионализм, мотивация труда юриста, элементы профессиональной деятельности юриста, психологическая культура.

Marshalok S. I. Psychological characteristics of professional activity of legal field experts

The psychological characteristics of the lawyer activity are considered and the system of personal qualities of a lawyer affecting the efficiency of his professional activity is defined. The components of the lawyer personality, the totality of which is aimed at improving the professional activity are highlighted.

Key words: professionally significant qualities, professionalism, lawyer activity motivation, elements of professional activity of lawyers, psychological culture.

УДК 159.94 (07)

Л. Б. Наугольник, Р. З. Наугольник

ІНДИВІДУАЛЬНІ ВІДМІННОСТІ ПРАЦІВНИКІВ МІЛІЦІЇ У РЕАГУВАННІ НА СТРЕС

Досліджується феномен стресу, з'ясовується його сутність. Емпірично виявляються індивідуальні відмінності в реагуванні на стрес працівниками міліції середнього та молодшого начальницького складу. Виявлено та проаналізовано взаємозв'язки індивідуальних відмінностей у реагуванні на стрес.

Ключові слова: стрес, тривога, екстравертність, ригідність, тривожність, особистісний адаптивний потенціал.

Постановка проблем. За соціально-економічних змін у державі, невдоволення громадян та зростання смертності населення гостро постає проблема стресу, який переживають усі, зокрема працівники міліції, через специфіку своєї праці. Щоб навчитися управляти стресом та нейтралізувати його негативний ефект, потрібно з'ясувати сутність стресу та індивідуальні відмінності в реагуванні на нього. Тому тема нашої статті постає надзвичайно актуальною і у світі на етапі розвинутого технічного прогресу, і в Україні.

Стан дослідження. Вивчення стресу, започатковане Г. Сельє, набуло подальшого розвитку у працях Л. М. Аболіна, В. А. Бодрова, Р. М. Грановської, Л. А. Китаєва-Смика, Т. Кокса, Г. Купера, Р. Лазаруса, Л. Є. Паніна, М. Є. Сандомирського, Р. А. Тиграняна, О. Я. Чебикіна та інших дослідників. Значна кількість досліджень присвячена вивченню особливостей різноманітних стресових станів (Е. І. Бистрицька, В. А. Бодров, Дж. Віткін, Л. А. Китаєв-Смик, О. С. Копіна, Н. В. Самоукіна, В. А. Татенко, О. Я. Чебикін, О. М. Черепанова, М. Борневасер, Дж. Грінберг, Г. Купер, Л. Леві) та індивідуальних відмінностей у реагуванні на стрес.

Однак, попри розмаїття досліджень проблем, пов'язаних із стресом, уважного ставлення дослідників останнім часом вимагає питання, досі не до кінця вивчених, індивідуальних відмінностей в реагуванні на стрес працівниками міліції, а також заслуговує на особливу увагу проблема управління стресом та його нейтралізації особовим складом органів та підрозділів МВС.

Метою статті є з'ясування сутності стресу та емпіричне дослідження індивідуальних відмінностей в реагуванні на стрес працівниками міліції.

Виклад основних положень. Основоположником учення про стрес є відомий канадський вчений Г. Сельє, який ще на початку 30-х років минулого століття зробив відкриття загального адаптаційного синдрому і запропонував вживати термін «стрес» для його позначення. Сам основоположник стресу ще 80 років тому вважав, що немає більш відомого і водночас більш спірного наукового терміна, ніж «стрес». Усі говорять про стрес, усі переживають його, усі про нього багато чули, і по-різному розуміють. Слово «стрес», як і «успіх», «невдача» і «щастя», має різне значення для різних людей [7, с. 7–9]. Цілковитої згоди у визначенні стресу немає у науковому середовищі й досі. Його природа така, що один і той же потенційно стресовий вплив в одних людей викликає сильні негативні реакції, а в інших – або взагалі нічого, або щось приємне. У момент гострого стресу одна людина червоніє й відчуває напад нестримного голоду, а інша – блідне й втрачає рівновагу. Стрес може викликати і

набирання ваги, і схуднення без дієти [7]. Це відбувається через індивідуальні відмінності особистості в реагуванні на стрес.

Стрес і невміння упоратися зі стресом, з одного боку, викликає різноманітні захворювання (інсульт, інфаркт, виразку шлунку, бронхіальну астму, шкірні захворювання, неврологічні та психічні), призводить до старіння, а також до передчасної смерті. З іншого боку, такий феномен, як стрес, дає можливість організмам пристосовуватися до різних форм середовища через універсальний комплекс нейрогуморальних реакцій.

Спробуємо з'ясувати визначення стресу, перш ніж розпочати емпіричне дослідження індивідуальних відмінностей у реагуванні на стрес.

Як зазначалося, початкову концепцію стресу запропонував відомий канадський вчений Г. Сельє, який і ввів у науковий обіг термін «стрес». Слово «стрес» не перекладається жодною мовою світу, навіть французькою, які дуже турбуються про чистоту своєї мови, після тривалих вагань все ж таки дозволили використання цього англійського терміна. Згідно з висловлюваннями Г. Сельє, стрес (від англ. – stress – «напруга») – це неспецифічна (загальна) реакція організму на дуже сильний зовнішній вплив. Ця концепція була революційною для науки середини ХХ століття.

Тоді у біологів та лікарів переважала думка, що реакція живого організму на фактори середовища має специфічний характер і завдання вчених у тому, щоб виявляти та зафіксувати саме різницю реакцій на вплив навколишнього середовища. Г. Сельє обрав інший шлях і почав шукати загальні закономірності біологічних реакцій, в результаті чого виявив єдиний, неспецифічний компонент біохімічних змін в організмі людини та тварини у відповідь на різноманітні впливи. Він зазначав: «Бізнесмен, відчуваючи постійний вплив зі сторони клієнтів та службових, диспетчер аеропорту, який знає, що хвилинка послаблення уваги – це сотні загиблих; спортсмен, що жадає перемоги, чоловік, який спостерігає, як його дружина помирає від раку, – усі вони переживають стрес. Їх проблеми зовсім різні, але медичні дослідження показали, що організм реагує стереотипно, однаковими біохімічними змінами, мета яких – подолати поставлені вимоги до людської машини» [7, с. 8].

До появи робіт Г. Сельє вважалося, що реакція на холод та тепло, рух та довготривалу нерухомість діаметрально протипоставлені, однак Г. Сельє вдалося довести, що у всіх цих випадках кора наднирників виділяє одні й ті ж «антистресорні» гормони, які допомагають організму адаптуватися до будь-якого стресора. Цей феномен неспецифічної реакції організму у відповідь на різноманітні подразнювальні впливи він і назвав адаптаційним синдромом. Ці різноманітні подразнювальні впливи, здатні викликати неспецифічну реакцію, Ганс Сельє назвав стресором. Стресор – це чинник, що викликає стрес.

Заслуги Сельє у розвитку вчення про стрес така ж, як Фрейда у розвитку психоаналізу. Внесок обох батьків-фундаторів – Фрейда й Сельє – складно переоцінити. Головна їхня заслуга у тому, що вони стимулювали нові дослідження, котрі призводять до більш точних теорій, що відштовхуються від їхніх учень і спираються на (нові) наукові факти.

Відтак у сучасній науковій літературі термін «стрес» використовується принаймні в трьох значеннях: *по-перше*, стрес – це будь-які зовнішні стимули чи події, які викликають у людини напругу або збудження («стресор», «стрес-фактор»); *по-друге*, стрес – це суб'єктивна реакція, що відображає внутрішній психічний стан напруги і збудження; цей стан інтерпретується як емоції, оборонні реакції і процеси подолання (coping processes), що відбуваються в самій людині; *по-третє*, стрес – це фізична реакція організму на вимогу або шкідливий вплив. У цьому контексті Г. Сельє першим дав визначення стресу. *Стрес* – це неспецифічна реакція організму на шкідливий вплив або вимогу до нього. Сучасні вчені під поняттям «стрес» розуміють комплексну психофізіологічну реакцію, що виникає внаслідок суб'єктивної оцінки факторів як стресогенних [1, с. 3–4; 5; 8]. Вчені виділяють три ступені стресу: слабкий, середній та сильний, а також три стадії стресу: тривоги, резистенції та виснаження [1; 5; 7; 8].

Г. Сельє з'ясував, що стрес завдає не тільки шкоди. Зокрема зі збільшенням стресу зростає продуктивність – до певної межі, після якої різко знижується разом із погіршенням самопочуття й здоров'я. Критична величина стресу, після якої він стає руйнівним, для кожної людини своя. Характер впливу стресу на людину залежить від багатьох чинників, серед яких можна виділити три найбільш важливі: інтенсивність стресу; його тривалість; індивідуальна сприйнятливості конкретної людини до цього стресора. Інтерпретація факторів як стресогенних визначається індивідуально-психологічними особливостями індивіда. Чимало робіт присвячено вивченню внутрішніх факторів, серед яких дослідники виділяють характеристики нервової системи, темперамент, невротизм, інтроверсію, тривожність, агресивність, самооцінку, локус контролю, особливості мислення і т. д.

Протікання стресу можна зобразити такою схемою:

У цій схемі «інтерпретація стресу» і відображає вплив індивідуальних відмінностей в реагуванні на стрес. Саме наш мозок, тобто особливості мислення та інші індивідуально-психологічні особливості особистості, дають команду чи це стрес, чи не стрес!

Дослідження індивідуальних відмінностей у реагуванні на стрес здійснювалось 2011–2012 років на базі Інституту дистанційного та післядипломного навчання Львівського державного університету внутрішніх справ. В емпіричному дослідженні взяли участь 44 слухачі – працівники молодшого та середнього начальницького складу ОВС, усі чоловічої статі. Вік досліджуваних вік від 25 до 31 років. Для з'ясування індивідуальних відмінностей в реагуванні на стрес працівниками міліції ми обрали такі методики як: «Шкала соціальної адаптації Холмса-Рейха», «Комплексна оцінка проявів стресу (Щербатих Ю. В.)», Тест «Схильність до стресу», Тест «Як Ви справляєтеся зі справами?»; «Бостонський тест стресостійкості»; Методика «Самооцінки екстравертності, ригідності і тривожності»; Багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність».

За методикою «Шкала соціальної адаптації» у 26 (59,1%) досліджуваних високий рівень соціальної адаптації (від 0 до 100 балів), у 9 (20,5%) – середній (від 100 до 150), і у 9 (20,5%) працівників ОВС низький рівень (від 150 і вище).

За методикою «Комплексна оцінка проявів стресу» в опитаних працівників міліції найчастіше простежуються такі *інтелектуальні* ознаки стресу: «Труднощі зосередження», «Погіршення показників пам'яті», «Постійне і безплідне кружляння думок навколо однієї проблеми», «Труднощі прийняття рішень, тривалі коливання при виборі», «Погані сни, кошмари, жахіття»; такі *поведінкові* ознаки: «Хронічна нестача часу», «Зменшення часу, який приділяється на спілкування з близькими та друзями»; такі *емоційні* ознаки стресу: «Похмурий настрій», «Дратівливість, напади гніву», «Зменшення задоволеності життям», «Зниження самооцінки, поява почуття провини або невдоволення собою або своєю роботою».

Нарешті, наведемо фізіологічні ознаки, які найбільш характерні для досліджуваних: «Болі в різних частинах тіла невизначеного характеру, головні болі», «Підвищення або зниження артеріального тиску», «Прискорений або неритмічний пульс», «Порушення процесів травлення (закреп, діарея, підвищене газоутворення)», «Підвищена стомлюваність».

За цією методикою у 15 (34,1%) досліджуваних працівників міліції в конкретний момент життя будь-який значущий стрес відсутній. 18 (40,9%) опитаних відчувають помірний стрес, який може бути ком-

пенсований за допомогою раціонального використання часу, періодичного відпочинку і знаходження оптимального виходу з ситуації, що склалася. Для 10 (22,7%) опитаних потрібне застосування спеціальних методів подолання стресу. У них доволі виражене напруження емоційних і фізіологічних систем організму, що виникло у відповідь на сильний стресорний фактор, який не вдалося компенсувати. І тільки в одного опитаного, що становить 2,3%, виявлено стан сильного стресу, для успішного подолання якого необхідна допомога психолога або психотерапевта. Така величина стресу говорить про те, що організм вже близький до межі можливостей чинити опір стресу.

За Бостонським тестом стресостійкості у 16 (36,4%) досліджуваних спостерігається висока стійкість до стресових ситуацій і впливу стресу, у 28 (63,6%) – середній рівень стресостійкості; осіб з низькою стресостійкістю не виявлено.

Зобразимо середні показники отриманих даних за методикою «Самооцінки екстравертності, ригідності і тривожності» гістограмою на рис. 1

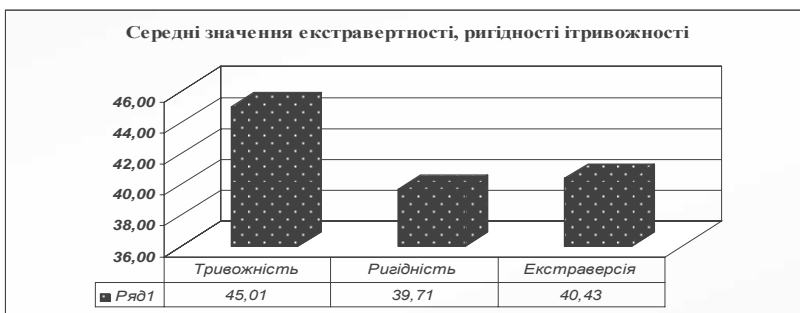

Рис. 1 Середні значення за методикою «Самооцінки екстравертності, ригідності і тривожності»

З рисунка 1 видно, що самооцінка тривожності є найвищою за методикою «Самооцінки екстравертності, ригідності і тривожності». За цією методикою у 19 опитаних, що становить 43,2% від усіх опитаних, отримано високий рівень тривожності. У 22 (50%) – середній рівень тривожності. Лише у трьох, що становить 6,8%, спостерігається низький рівень тривожності. У 8 (18,2%) – високий рівень ригідності, у 23 (52,3%) – середній і у 13 (29,5%) – низький рівень ригідності. Щодо екстравертності, то у 12 (27,3%) – високий рівень вираженості, у 26 (59,1%) – середній і у 6 (13,6%) – низький рівень екстравертності (див.: рис. 2).

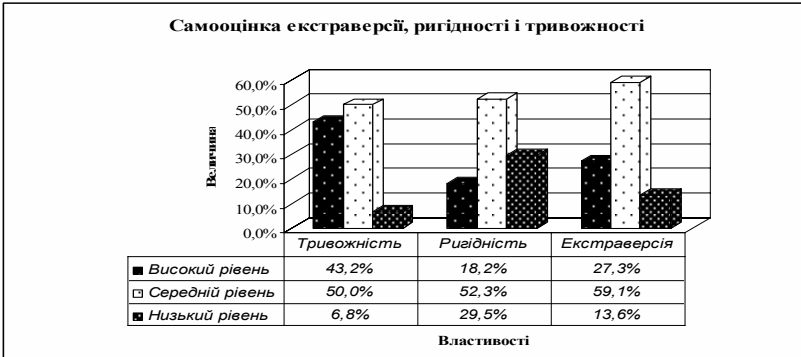

Рис. 2. Самооцінка екстравертності, ригідності і тривожності

Отримані середні результати за Багаторівневим особистісним опитувальником «Адаптивність» зобразимо гістограмою на рисунку 3.

Рис. 3. Середні значення шкал за методикою «Багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність»

У кореляційному аналізі емпіричних даних, де кореляції здійснювалися з усіма діагностичними критеріями, отриманими в результаті застосування методик, вибірка налічувала 44 працівники міліції, статистично значущими кореляційними зв'язками між діагностичними критеріями є зв'язки з рівнями значущості $p < 0,01$ і $p < 0,05$ відповідно.

Оскільки перша і третя стадії розвитку стресу характеризуються підвищеною тривожністю, а також тривожність отримала найвищу

самооцінку за методикою «Самооцінки екстравертності, ригідності і тривожності», то доцільно розглянути кореляційні зв'язки цього показника «Тривожність». Так, виявлено такі кореляції діагностичного критерію «Тривожність» (див.: рис. 3.; в дужках подаємо коефіцієнт кореляції): СЖП (0,35), Емоційні ознаки (0,23), Схильність до стресу (0,3), Р – ригідність (0,26), Е – екстраверсія (0,38), ОАП – особистісний адаптивний потенціал (0,53), НПС – нервово-психічна стійкість (0,57), КЗ – комунікативні здібності (0,5), МН – моральна нормативність (0,37).

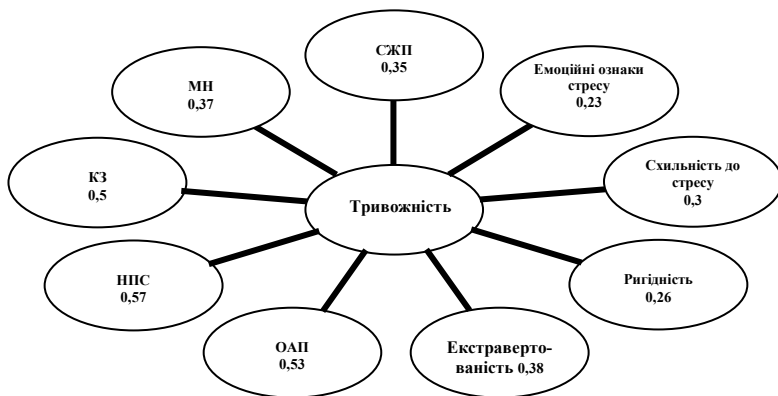

Рис. 4. Кореляції діагностичного критерію «Тривожність», де ОАП – особистісний адаптивний потенціал, НПС – нервово-психічна стійкість, КЗ – комунікативні здібності, МН – моральна нормативність, СЖП – шкала соціальної адаптації

Психологічний зміст отриманих кореляцій у тому, що зі збільшенням кількості стресогенних життєвих подій (СЖП), емоційних ознак стресу, рівня індивідуальних відмінностей, таких як схильність до стресу, ригідність (Р), екстраверсія (Е), рівня показників Багаторівневого особистісного опитувальника «Адаптивність»: «Особистісний адаптаційний потенціал» (ОАП), нервово-психічна стійкість (НПС), комунікативні здібності (КЗ), моральна нормативність (МН), підвищуватиметься рівень тривожності працівників середнього та молодшого начальницького складу.

Тривожність виявляється схильністю до надмірного хвилювання, стану тривоги в ситуаціях, які загрожують, на думку самої особи, неприємностями, невдачами, фрустрацією (йдеться про психологічну загрозу, тобто таку, що має суб'єктивний характер і не проявляється як фізична небезпека; такими ситуаціями можуть бути: деякі конфлікти,

порівняння людиною себе з тими, хто має певну перевагу, змагання з такими людьми), тобто збільшується негативне емоційне переживання, високий рівень якого свідчить про напруження або незадоволення провідних потреб суб'єкта. Тривожність є ознакою початку стресу, а саме першої його стадії тривоги.

Цікавим є отриманий результат про те, що із збільшенням екстравертованості у досліджуваних міліціонерів відвищуватиметься рівень тривожності!

Пряма кореляція тривожності із ОАП означає, що чим легше досліджувані адаптуються до нових умов діяльності, швидше входять у новий колектив, доволі легко й адекватно орієнтуються в ситуації, швидко виробляють стратегію своєї поведінки, як правило, не конфліктні, мають високу емоційну стійкість, - тим нижчий рівень тривожності. Чим більше у досліджуваних працівників ОВС явних ознак акцентуації характеру, невисокої емоційної стійкості, що більша схильність до нервово-психічних зривів, до конфліктності та асоціальних зривів, то вища тривожність.

Отримані прямі кореляції тривожності із НПС означають, що зі зниженням рівня поведінкової регуляції, збільшенням схильності до нервово-психічної регуляції, відсутності адекватної самооцінки і реального сприйняття дійсності підвищуватиметься рівень тривожності.

Із підвищенням нервово-психічної стійкості, поведінкової регуляції, високої адекватної самооцінки і реального сприйняття дійсності у досліджуваних зменшуватиметься тривожність.

Кореляції тривожності із КЗ означають, що зі зниженням рівня розвитку комунікативних здібностей, із збільшенням утруднень у встановленні контактів з іншими, із збільшенням виявів агресивності та підвищеної конфліктності підвищуватиметься тривожність.

Із підвищенням рівня розвитку комунікативних здібностей зменшуватиметься тривожність.

Кореляції тривожності із МН означають, що чим більша *моральна нормативність*, чим *більш* реально особистість оцінює свою роль у колективі, орієнтується на дотримання загальноприйнятих норм поведінки, тим меншою буде *тривожність*.

У результаті кореляційного аналізу емпіричних даних з'ясовано, що: із збільшенням рівня вираженості індивідуальних відмінностей в реагуванні на стрес, таких як тривожність, екстравертованість, особистісний адаптивний потенціал, нервово-психічна стійкість, *моральна нормативність* буде збільшуватися *схильність* опинитися у стані стресу; із зростанням комплексного показника ознак стресу збільшуватиметься нервово-психічна стійкість; із зростанням кількості стресогенних життєвих

подій, які людина переживає, із збільшенням інтелектуальних ознак стресу, тривожності, ригідності, із збільшенням екстравертності, комунікативних здібностей, моральної нормативності та нервово-психічної стійкості зростатиме *особистісний адаптивний потенціал*.

Висновки. Здійснене теоретичне та емпіричне дослідження дозволило з'ясувати сутність стресу, а також зробити висновок про те, що індивідуальні відмінності в реагуванні на стрес виявляються в специфіці детермінант тривожності, екстравертованості, ригідності, нервово-психічної стійкості, особистісного адаптивного потенціалу, комунікативних здібностей, моральної нормативності. Суб'єктивна оцінка факторів як стресогенних є пріоритетною в індивідуальному реагуванні на стрес.

Перспективи дослідження. Подальшими дослідженнями маємо намір емпірично виявити чинники індивідуального реагування на стрес працівниками міліції та окреслити шляхи нейтралізації та управління стресом працівників ОВС. На вибірці студентів-психологів плануємо перевірити взаємозв'язок тривожності з іншими психологічними особливостями.

1. Бодров В. А. Информационный стресс: учебное пособие для вузов / В. А. Бодров. – М.: ПЕР СЭ, 2000. – 352 с. – (Современное образование)
2. Водопянова Н. Е. Психодиагностика стресса / Н. Е. Водопянова. – СПб.: Питер, 2009. – 336 с
3. Гринберг Дж. Управление стрессом. – 7-е изд. / Дж. Гринберг. – СПб.: Питер, 2002. – 496 с.
4. Лазарус Р. Теория стресса и психофизиологические исследования / Р. Лазарус // Эмоциональный стресс. – Л., 1970.
5. Розов В. І. Адаптивні антистресові психотехнології: навч. посібн. / В. І. Розов. – К.: Кондор, 2005. – 278 с
6. Селье Ганс. От мечты к открытию / Ганс Селье [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bookz.ru/authors/sel_e-gans/distree/page-2-distree.html:
7. Селье Г. Стресс без дистресса / Г. Селье; пер. с англ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bookz.ru/authors/sel_e-gans/distree/page-2-distree.html:
8. Щербатых Ю. В. Психология стресса и методы коррекции / Ю. В. Щербатых. – СПб.: Питер, 2008. – 256 с.

Наугольник Л. Б., Наугольник Р. З. Индивидуальные отличия работников милиции в реагировании на стресс

Исследуется феномен стресса, выясняется его сущность. Эмпирически проявляются индивидуальные различия в реагировании на стресс работниками милиции среднего и младшего начальствующего состава. Выявлены и проанализированы взаимосвязи индивидуальных различий в реагировании на стресс.

Ключевые слова: *стресс, тревога, экстравертность, ригидность, тревожность, личностный адаптивный потенциал.*

Nauholnyk L. B., Nauholnyk R. Z. Individual differences of law enforcement officers in response to stress

The article examines the phenomenon of stress, it finds out its essence. The individual differences of law enforcement officers of middle and junior structure are empirically shown. The relationship of individual differences in response to stress is discovered and analyzed.

Key words: *stress, uneasiness, extroversion, rigidity, anxiety, personal adaptive capacity.*

УДК 342.98

А. С. Токарська

**КОМУНІКАТИВНО-ПРАВОВІ КОМІСИВИ
ТА МОРАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ЗА ЕМОЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ СТАН ОСОБИ
НА ЕТАПІ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА**

Стаття присвячена звичаєво-правовим та морально-етичним засадам оптимізації правового забезпечення комунікативних підходів до вирішення конфліктних ситуацій у юридичній практиці (на етапі проведення досудового слідства). В основному такими засадами є відповідні комісиви та «неформальні норми» моральної відповідальності.

Ключові слова: *комунікативно-правові комісиви, юридична відповідальність, правова комунікація, цінності права, досудове слідство.*

Постановка проблеми. У вітчизняній кримінально-правовій та процесуальній науках певна увага приділялась окремим аспектам нашої проблеми. Безперечно, є здобутки у вирішенні проблем кваліфікації окремих видів злочинів, стадій здійснення досудового слідства. У юридичній літературі висвітлюються лише питання кваліфікації злочинів, а інші аспекти кримінально-правової кваліфікації, типові помилки правової комунікації на стадії досудового слідства досі поза увагою вчених.

Стан дослідження. Питання слідчих помилок у свій час розглядали відомі вчені у галузі теорії кримінального процесу та криміналістики зокрема: Т. І. Марітчак, В. О. Навроцький, Р. С. Белкін, В. С. Бурданова, Н. Л. Гранат, Г. А. Зорін, С. А. Шейфер та інші. Правовій комунікації присвячені праці А. Полякова, І. Честнова, М. ван Хоека, багатьом іншим зарубіжним дослідникам. Однак тісного зв'язку їхні праці не мають із аналізом безпосередньої правоохоронної (суддівської) практики правової комунікації. А тому проблема ніколи не втрачає свою актуальність, що і визначає мету статті, яка полягає у розкритті комунікативно-правових комісивів і моральної відповідальності за емоційно-психологічний стан особи на етапі досудового слідства.